

Ympäristöjärjestöjen rooli Itämeren rantavaltioissa

Terhi Raikas

SYS ry:n syyspäivät 2023

6.9.2023

Tutkimuksen tausta

- Tutkimus osa väitöskirjaa: Ympäristöaktivistien rooli Suomen oikeudellisessa päätöksenteossa
  - Väitöskirjaa tehdään Vaasan yliopistossa vuodesta 2021 alkaen
  - Väitöskirja on artikkelimuotoinen:
    - Aktivistit ja lainvalmistelu
    - Aktivistit ja tuomioistuinlaitos
    - Kansalaistottelemattomuus
    - Aktivistit ja paikallinen päätöksenteko
    - Aktivistit Itämeren rantavaltioissa: esimerkkeinä Ruotsi, Saksa ja Venäjä

Tutkimuksen metodit

- Oikeusvertaileva tutkimus
  - De lege lata ja de lege ferenda
  - Venäläisen oikeusperinteen huomioon ottaminen – voiko verrata suomalaiseen?
- Empiirinen tutkimusote ja haastattelut
  - Jokaisesta esimerkkivaltiosta on haastateltu yhtä aihepiirin asiantuntijaa. Venäjältä haastateltiin Suomeen paennutta aktivistia (AI), jonka haastattelu toteutettiin turvallisuussyistä anonymisoituna. Ruotsista kysymyksiin vastasi Urpo Taskinen, joka on ollut Ruotsin Naturskyddsföreningen-järjestössä aktiivisena jäsenenä ja/tai palkattuna työntekijänä 1980-luvulta lähtien. Saksasta vastasi Jo Leinen, joka toimi 1970- ja 1980-luvuilla saksalaisen BBU-ympäristöliikkeen johdossa ja päätyi sen jälkeen ensin maassaan osavaltiotason ympäristöministeriksi ja sitten 20 vuoden uralle Euroopan parlamenttiin, jossa Leinen toimi ympäristöjärjestö- ja ministeritaustansa ansiosta pitkään parlamentin ympäristökomitean johdossa.

Ympäristöjärjestöjen historia Ruotsissa, Saksassa ja Venäjällä

- Ruotsissa ja Saksassa ympäristöjärjestöjen ja niiden puhevallan historia vahvasti sidoksissa lainsäädäntöön -> demokraattinen legitimaatio
- Ruotsissa järjestöjen toiminta perustuu laajasti vapaaehtoistyöhön. Toiminta on muuttunut – aiemmin viranomaiset on nähty ainoina pätevinä ympäristön puolustajina, mutta nyt järjestöt ovat myös mukana
- Venäjällä järjestöjen historia ulottuu 1930-luvun Neuvostoliittoon, jossa järjestöt olivat ainoita hyväksyttävissä olevia toisinajattelijoita
  - Poikkeaa Ruotsista ja Saksasta, joissa ympäristöpuolueet ja –järjestöt omaavat eri agendan. Venäjän liike lähti tiedeyhteisöstä
- Venäjän laki ulkomaisista agenteista 2012 vähentävät järjestöaktiivisuutta

Järjestöjen valitusoikeudet Ruotsissa, Saksassa ja Venäjällä

- Saksassa ja Ruotsissa järjestöt ovat tärkeitä yhteiskunnallisia toimijoita, Venäjällä ei kansalaisyhteiskunta ole aktiivinen
  - Saksassa järjestöjä tuetaan pitkälti lahjoituksilla, Ruotsissa julkisin varoin. Venäläisillä järjestöillä on puutteita rahoituksessa
- Ruotsi: Muissa paitsi metsänhoitolaissa säädöksiä valitusoikeudesta. Svenska Naturskyddsföreningen tekee valtaosan valituksista. Valitusoikeudesta määrää maan ympäristölaki
- Saksa: Oikeuskäytännöllä ei ole merkittävää osaa ympäristöoikeudellisessa päätöksenteossa. 1960-l. asti ympäristönsuojelu ei ollut kansallinen prioriteetti. Vuoden 2021 päätös ilmastonuojelulain perustuslainvastaisuudesta (Saksan Maan ystävät ja Fridays for Future)!
- Venäjä: Neuvostoliiton oikeusperinteet, tiedon puute, oikeuskulujen pelko ja kielteiset päätökset. Järjestöt vievät juttuja harvoin oikeuteen, mutta vievät sekä ympäristöasioita että järjestöasioita, esim. 2012 laki ja Ecodefence ym. v. Venäjä EIT:ssä -> rikkoi kokoontumis- ja yhdistymisvapautta sekä sananvapautta

Järjestöjen tiedonsaantioikeus

- Saksa: liittovaltiotason ympäristöasioiden tiedonsaantilaki (Umweltinformationsgesetz) ja osavaltiotason lait takaavat pääsyn ympäristöä koskevaan tietoon. Yksinkertaisissa tapauksissa ilmainen ja haastavissa maksullinen tiedonsaanti
- Venäjä: Oikeus ympäristöä koskevaan tiedonsaantiin on kirjattu perustuslakiin: 2 luvun 42 artiklan mukaan jokaisella on oikeus suotuisaan ympäristöön ja luotettavaan tietoon sen tilasta. Totuus on toinen: esim. 2014 duuma suunnitteli lakimuutosta, ettei öljyn ja kaasun tuottajien olisi tarvinnut tarjota tietoa
- Ruotsi: tiedon salaisuus ei päde, ympäristöpäästöjä koskevan tiedon julkisuus on turvattu lailla. Århusin sopimuksen ratifiointi tuotti haasteita, ristiriita perustuslain kanssa

Järjestöt ja lakien ja päätösten valmistelu Ruotsissa, Saksassa ja Venäjällä

- Venäjä: 2012 laki ja muut rajoitukset, mutta järjestöt voivat vaikuttaa yksittäisiä asioita koskeviin poliittisiin päätöksentekoprosesseihin. Tieteelliset asiantuntijat ja kansalaisjärjestöjen edustajat ovat kuitenkin esittäneet kritiikkiä, ettei heillä ole oikeutta osallistua poliittiseen päätöksentekoon.
- Saksa: Ympäristöjärjestöjä on pyritty saamaan mukaan usealla eri tavalla. Osallistava budjetointi -> kansalaisjärjestöjä mukaan varsinkin paikallistasolla. Viranomaiset ovat velvoitettuja konsultoimaan kansalaisjärjestöjä lainvalmistelussa. Järjestöillä kansalaisaloitemahdollisuus.
- Ruotsi: Kapeammat mahdollisuudet kuin Saksassa, ei kansalaisaloitetta. Media vaikuttamisen keino.

Aktivistit tuomiolla

- Venäjä: Sini Saarelan oikeudenkäynti 2013 (yritti kiivetä öljynporauslautalle). Syytteenä merirosvous ja sitten huliganismi, armahdettiin. 2018 Kolomnan aktivistien oikeudenkäynti, kun osoittivat mieltä Moskovan kaupungin jätekuljetuksista Kolomnaan. EU-parlamentin mukaan Venäjällä toimivat ihmisoikeus- ja ympäristöaktivistit joutuvat usein häirinnän, valvonnan yms. kohteeksi. Osa aktivisteista paennut.
- Saksa: Jo Leinenin oikeudenkäynti 1981, mielenosoitukset ydinvoima-alueella. Tapaus muutti mielenosoituslainsäädäntöä
- Ruotsi: kansalaistottelemattomuus ei ole erityisen yleistä. Esim. Lena Hagelinin sakot viranomaistottelemattomuudesta

Onko järjestöillä mahdollisuus yhteistyöhön?

- Tutkintavaltioissa on toisistaan hyvin poikkeavat ympäristöjärjestöjen toimintamahdollisuudet
- Mahdollisuuksia Itämeren rantavaltioiden ympäristöjärjestöjen väliselle yhteistyölle on lukuisia
  - HELCOM:n kaltaiset yhteistyöelimet, perinteisten ympäristöjärjestöjen aktiivinen kampanjointi Itämeren puolesta, Coalition Clean Baltic organisoii järjestöjen välistä yhteistyötä Itämeren ympäristön puolesta (mukana n. 30 järjestöä)
- Itäinen yhteistyö on vähentynyt 1990-luvun jälkeen: Venäjä voi hoitaa omat ongelmansa paremmin sekä suhtautunut kielteisesti EU:n Itämeren alueen toimielinten kanssa tehtävään yhteistyöhön
- Yhteistyö vähentynyt Venäjän kanssa sodan myötä